

ment, n'analitza l'estructura. Les contextualitzacions són un dels apartats més interessants del llibre. Per exemple, quan Friedlein estudia el *Llibre del gentil* (1274-1276), que és el diàleg més antic de Llull, demostra que la conversa entre un jueu, un gentil, un musulmà i un cristià que volen escatir quina religió és superior a les altres, és un tema de debat molt viu a l'època, que arrenca dels diàlegs de controvèrsia del primer cristianisme, amb sant Agustí al capdavant. Un altre exemple: en estudiar el diàleg *La consolació dels venecians*, que Llull va escriure en llatí el 1298, Friedlein relaciona, com han fet estudis anteriors, el diàleg amb la contundent derrota que el 7 de setembre de 1298 els genovesos van causar als venecians a l'illa adriàtica de Curzola, derrota que va portar Marco Polo a la presó de Gènova, on un any després va dictar els viatges que el van fer tan famós. En analitzar les fonts del diàleg, Friedlein mostra per primera vegada també com Ramon Llull innova a partir de la tradició que segueix: el model és la *Consolació de la filosofia* de Boeci, on la filosofia s'apareix a l'autor empresonat i condemnat a mort per qüestions polítiques per consolar-lo. En el

diàleg de Ramon Llull, però, s'han intercanviat els papers, ja que l'autor, Ramon, és qui consola l'empresonat, que és un tal Pere (vull dir que no ha pogut ser identificat amb cap persona real).

Per altra banda, el llibre d'Anthony Bonner ens guia per cambres i matrius, per figures i alfabets, per taules i colors, amb l'objectiu de fer entenedors els mecanismes complexos de l'Art, el mètode racional amb què Llull pretenia convèncer de la superioritat de la religió cristiana i crear un sistema generatiu, això és, un sistema que a partir d'un conjunt limitat de conceptes (els que formaven l'art) fos capaç de generar arguments que poguessin explicar totes les ciències i matèries. Precisament, haver creat una art generativa, remarca Bonner, és el que va fascinar pensadors posteriors com Agrippa von Nettesheim, Giordano Bruno o Leibnitz, i el que va fer de Llull un precedent remot de la informàtica. Tot plegat té mèrit, perquè en un món on els llibres dels antics eren el que feia avançar el coneixement, Llull s'inventa un circuit tancat que funciona amb els seus propis mecanismes, prescindint sempre de les cites d'autoritat que el

Des del 1308 fins que mor, el 1316, Ramon Llull escriu 115 obres, i ho fa quan té uns 80 anys

seu temps considerava imprescindibles per dialogar i debatre. El llibre de Bonner, com la *Rayuela* de Cortázar, es pot llegir de maneres diferents. Si ens interessa la literatura, amb el capítol 2 i el 6, que és un resum de tot el llibre, ja farem. Si ens interessa la matemàtica i volem veure la relació de l'art amb la teoria dels grafs i de la votació de la matemàtica moderna, podem anar directament al capítol 2. Si volem acostar-nos al Llull que va fascinar pensadors dels segles XVI i XVII, hem d'anar al capítol 4. Si som més filosòfics i ens interessa la lògica, ens hem de llançar de cap al capítol 5. M'aturo al capítol 2. Bonner hi explica primer les peces que formen l'art en l'etapa quaternària (1274-1289) i després el mecanisme que les fa funcionar. En posa molts exemples i va guiant el lector en la interpretació. Acaba el capítol amb exemples sense comentar, tal com figuren en les obres de Llull, que són difícils d'entendre per a un lector actual, i conclou que és impossible que un estudiant medieval es pogués recordar del sentit de les peces i del funcionament de l'Art quan arribava a aquestes pàgines del manuscrit. Bonner argumenta que el sistema és massa complicat i que per això Llull el va revisar i canviar al llarg dels anys. Per adaptar-se als seus lectors, Llull comença l'etapa ternària (1290-1308), en què simplifica les figures i els conceptes de l'art, però com que amb això no n'hi ha prou, a l'etapa postartística (1308-1315) utilitza les tècniques sil·logístiques de la lògica aristotèlica, que tots els estudiants coneixien dels primers cursos d'universitat. Al capítol 5, Bonner explica com Llull utilitza els mètodes lògics aristotèlics, però reciclats convenientment, ja que s'inventa una nova demostració per equiparació dels conceptes analitzats. Llull és hàbil: en formular ara l'Art amb tècniques argumentatives conegudes pels lectors demostra la seva capacitat d'adaptar-se a l'univers intel·lectual del seu públic sense trair-se: les cites d'autoritat tampoc no tenen cap importància en les obres que Llull escriu en els darrers anys de la seva vida. Poca broma! Des del 1308 fins que mor, el 1316, Ramon Llull escriu 115 obres, i ho fa quan té uns 80 anys! Ens hauríem d'anar preparant per celebrar com es mereix el setè centenari de la seva mort. *

EL DIÀLEG EN RAMON LLULL: L'EXPRESSIÓ LITERÀRIA COM A ESTRATÈGIA APOLOGÈTICA
Roger Friedlein

Editorial: Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears (2012)
Pàgines: 416
Preu: 25 euros

L'ART I LA LòGICA DE RAMON LLULL. MANUAL D'ÚS
Anthony Bonner

Editorial: Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears (2012)
Pàgines: 400
Preu: 27 euros